

نقش فرزندان

عباس بن عبدالمطلب

در خلافت امام علی علیه السلام

مؤلف: فاطمه جعفرزاده

سرشناسه	
عنوان و نام پدیدآور	 نقش فرزندان عبدالمطلب در خلافت امام علی (ع)/مؤلف: فاطمه جعفرزاده.
مشخصات نشر	 تبریز: انتشارات عاصم، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	 ۱۴۸ص.
شابک	 ۹۷۸-۶۰۰-۸۲۲۳-۴۸-۱
وضعیت فهرست نویسی	 فیپا
یادداشت	 کتابنامه: ص. ۱۴۰-۱۴۶.
موضوع	 علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق -- امامت
موضوع	 ImamI, Ali ibn Abi-talib, ۶۰۰-۶۶۱ -- Imamate
وضع	 ابن عباس، عبدالله بن عباس، ۳ - ۶۸ ق.
بندی کنگره	 BP۲۲۳/۵/۷۷۱۳۹۶
رده ای دی	 ۲۹۷/۴۵۲
شماره کتشناسی	 ۵۰۱۹۵۳۹

نقش فرزندان عباس بن عبدالمطلب

در خلافت امام علی (ع)

مؤلف: فاطمه جعفرزاده

ناشر	 عاصم
نوبت چاپ	 اول / ۱۳۹۶
تیراژ	 ۱۰۰۰ نسخه
شابک	 ۹۷۸-۶۰۰-۸۲۲۳-۴۸-۱
قیمت	 ۱۰۰/۰۰۰ ریال

مرکز پخش: نشر عاصم: ۰۹۱۴۵۸۷۴۳۵۲

پست الکترونیک ناشر: nashre.aseem@gmail.com

فروش اینترنتی کتاب: www.ketab.ir/aseem

همه حقوق چاپ و نشر این کتاب اعم از چاپ، کپی، تکثیر، ذخیره در سیستم‌های بازیابی محفوظ است.

پیشگفتار

«الحمد لله رب العالمين الصلاه والسلام على محمد وآله الطاهرين»

خلافت و حکومت امام علی (ع) دوره‌ای مهم در تاریخ صدر اسلام است. برای تبیین بهتر حوادث آن دوران لازم است نقش و جایگاه خاندان‌های مختلف و نخبگان برجسته، مورد تحقیق پژوهش قرار گیرد یکی از خاندان‌های مهم در زمان خلافت امام علی (ع)، خاندان عباس بن عبدالمطلب است که در این کتاب به واکاوی نقش و عملکرد فرزندان عباس در دوران خلافت حضرت امیر (ع) پرداخته‌ایم.

عباس اگرچه در دوران خلافت امام علی (ع) نبود ولی قبل از آن درباره خلافت آن بزرگوار دیدگاه‌های زیادی را مطرح کرده بود و فرزندان رکن نفس مؤثری را در حوادث ایفا نموده‌اند بنابراین در این کتاب بیشتر به معرفی و شرح حال عبداللّه بن عباس و برادرانش (عبیدالله، قثم و فضل) می‌پردازیم. از طرفی نقش و جایگاه افراد این خاندان را مورد ارزیابی و تجزیه و تحلیل قرار خواهیم داد.

درباره عباس و عبداللّه تحقیقات و مطالعاتی انجام شده است که می‌توان از کتاب عبداللّه بن عباس و مستشرقان، نگاهی به نقش عبداللّه بن عباس در تاریخ اسلام نام برد ولی درباره نقش و عملکرد کل خاندان عباس در عصر خلافت علی (ع) کتاب مستقلی نگاشته نشده و لازم است که در این باره مطالعه مستقلی

صورت گیرد. اما کتبی که مورد مطالعه اینجانب قرار گرفته و نیز مقالاتی که بررسی کرده‌ام هر کدام بیشتر به زندگانی عبدالله بن عباس پرداخته‌اند تا تأثیر و نقش آنان در حکومت امام، اینجانب در این کتاب سعی نموده‌ام به تأثیرات این افراد و نقش‌های فرزندان عباس در حکومت امام (ع) بپردازم.

www.ketab.ir

فهرست

۷	پیشگفتار
۱۳	مقدمه

فصل اول: نقش عباس بن عبدالمطلب و فرزندانش در دوران پیامبر ﷺ و خلفای اول تا سوم

۲۵	نسب و طایفه عباس بن عبدالمطلب
۲۶	حیات قبل از بعثت
۲۷	حیات بعد از بعثت
۲۷	عباس در مکه
۲۸	عباس در پیمان عقبه دوم
۲۹	اسلام عباس
۳۰	حضور عباس در مکه در دوران هجرت
۳۱	جایگاه عباس در جنگ بدر
۳۲	جایگاه عباس در جنگ اُحُد
۳۳	حضور عباس در فتح مکه
۳۴	جایگاه عباس بن عبدالمطلب در غزوة حنین

جایگاه و موقعیت عباس بن عبدالمطلب در دوران خلفای سه گانه	۳۵
نقش و جایگاه عباس بن عبدالمطلب در حوادث زمان خلافت ابوبکر	۳۶
عباس بن عبدالمطلب در دوران خلافت عمر	۳۷
عباس بن عبدالمطلب در دوران خلافت عثمان (از دنیا رفتن عباس در این دوران) ...	۳۹

فصل دوم: نقش فرزندان عباس بن عبدالمطلب در دوران خلفای سه گانه

شرح زندگانی عبدالله بن عباس	۴۳
نقش و جایگاه عبدالله بن عباس در زمان خلافت ابوبکر	۴۴
نقش و جایگاه عبدالله بن عباس در دوران خلافت عمر	۴۵
دفاع از عبدالله بن عباس از امام علی (ع) در زمان خلافت عمر	۴۷
کشته شدن عمرو بن عبدالمطلب بن عباس	۴۸
نقش و جایگاه عبدالله بن عباس در شورای شش نفره	۴۹
جایگاه عبدالله بن عباس در دوران خلافت عثمان	۵۰
امیرالحاج شدن عبدالله بن عباس در زمان خلافت عثمان	۵۱
فضل بن عباس بن عبدالمطلب	۵۲
فضل بن عباس در دوران پیامبر (ص)	۵۳
فضل بن عباس در سقیفه (در دوران ابوبکر)	۵۴
وفات فضل بن عباس	۵۵
قثم بن عباس	۵۶
قثم در عصر پیامبر (ص)	۵۶
قثم بن عباس در زمان (دوران) خلفا	۵۷

فصل سوم: نقش و جایگاه فرزندان عباس بن عبدالمطلب در دوران خلافت

امام علی (ع)

۶۱	سیمای کارگزاران از منظر امام علی (ع)
۶۳	نقش قثم بن عباس در زمان خلافت امام علی (ع)
۶۴	دسیسه معاویه در مکه
۶۷	قثم بن عباس و جمل
۶۷	حملة بصر بن اوطاة به مکه
۶۸	یورش یزید بن شجره به مکه
۶۹	فتح سمرقند و شهادت قثم بن عباس
۷۱	عبیدالله بن عباس در دوران خلافت امام علی (ع)
۷۲	عبیدالله بن عباس علیه السلام در یمن و شورشیان (خونخواهان عثمان).....
۷۴	نقش سیاسی نظامی عبیدالله بن عباس در دوران خلافت امام علی (ع)
۷۵	تمام بن عباس، فرماندار مدینه

فصل چهارم: نقش و جایگاه عبداللہ بن عباس در دوران خلافت امام علی (ع)

۸۰	مناصب سیاسی عبداللہ بن عباس در دوران حکومت امام علی (ع)
۸۳	نقش عبداللہ بن عباس در جذب مردم کوفه در ابتدای خلافت امام
۸۴	نقش عبداللہ بن عباس در حل فتنه گری ناکشین
۸۸	نقش و جایگاه عبداللہ بن عباس در سمت حکومت بصره
۹۰	برخی از نامه های امام علی (ع) به حاکم بصره
۹۳	نقش و جایگاه عبداللہ بن عباس در حوادث پیکار صفین
۹۶	سخنرانی عبداللہ بن عباس در صفین
۹۸	عبداللہ منتخب امام برای مذاکرات حکمیت
۹۹	نظر عبداللہ بن عباس در مورد حکمیت
۱۰۱	گفتگوی عبداللہ بن عباس با خوارج قبل جنگ
۱۰۲	نامه به عبداللہ بن عباس جهت فرستادن نیرو برای جنگ با خوارج

۱۰۵	نقش عبدالله بن عباس در سوگ محمد بن ابوبکر
۱۰۶	سیره عملی حضرت علی (ع) در حفظ بیت المال
۱۱۳	عبدالله بن عباس و بیت المال بصره
۱۱۶	نظر بعضی از مورخان در مورد اختلاس عبدالله بن عباس
۱۱۷	نظر شارحان نهج البلاغه درباره خیانت عبدالله بن عباس
۱۲۲	مشاورت های امام علی (ع) با عبدالله بن عباس
۱۲۵	نشر عبدالله بن عباس در نشر فضائل اهل بیت
۱۲۷	علت عدم اسرار بنی امیه به اختلاس عبدالله بن عباس
۱۲۸	توبه عبدالله بن عباس
۱۳۰	عبدالله بن عباس در ننگ و دفاع او از علی (ع) تا لحظه مرگ
۱۳۱	دفاع عبدالله از علی (ع) بعد از شهادت امام (ع)
۱۳۳	برداشت ها
۱۴۱	فهرست منابع

مقدمه

مسأله حکومت امام علی (ع) و تأثیر فرزندان عباس بن عبدالمطلب در شکل گیری آن بسیار حائز اهمیت است البته با طرح این مسأله که نقش فرزندان عباس در خلافت امام علی (ع) چگونه بوده است و تا چه حد در پیشرفت اسلام می توانسته اند قدم هایی را برداشته باشند، در پیشبرد این هدف کوتاهی نموده اند را باید مورد بررسی بیشتر قرار داد. از آنجایی که فرزندان عباس، پسرعموهای امام علی (ع) بوده اند انتظار می رود که هر يك با نوعی امام و پسرعموی خود را در پیشرفت هدف والایش یاری رسانده باشند و حضرت را با همفکری ها و كمك های مختلف همراهی کرده باشند. و از آنجایی که خاندان بنی هاشم از صدر اسلام و در تمام دوران تاریخ پیرو دین حضرت ابراهیم بوده اند لذا به نظر می رسد که باید حضرت علی (ع) را در دوران حکومتش حمایت و پشتیبانی کرده باشند. در این کتاب ما بر آنیم تا با تحقیق و تفحص در رفتار و اعمال هر يك از فرزندان عباس بن عبدالمطلب و تأثیر عملکردهای ایشان در خلافت امام علی (ع) را ارزیابی کنیم تا متوجه شویم چقدر در روند اسلام نقش داشته اند.

دغدغه ما در این کتاب واکاوی و تبیین نقش و جایگاه فرزندان عباس بن عبدالمطلب مثل عبدالله، عبیدالله، فضل و قثم بن عباس در وقایع و حوادث دوران پنج ساله خلافت امام علی (ع) است. ما بر آنیم تا نقش مثبت و منفی افراد این

خاندان را مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار دهیم. با شناخت دقیق عملکرد این افراد می‌توان به تبیین بهتر حوادث دوران خلافت امام علی (ع) پرداخت. با توجه به مطالعه شخصیت‌های تاریخی باید سرگذشت دیگران را مورد توجه قرار دهیم و از آنان سرمشق بگیریم، کسانی که چند سال دوشادوش حضرت و مطیع اوامر امام بوده‌اند، چگونه به یکباره از فرمان حضرت سربلای می‌کنند باید تاریخ را و سبب نوشت گذشتگان را برای نوجوانان مطرح کنیم و آنان نیز این مطالب را مورد مطالعه و تفحص قرار دهند تا طبق فرمایش قرآن از گذشتگان خود عبرت گرفته و پیوسته مطیع امر رهبر خود باشند لحظه‌ای از دین و هدف خود عقب نشینی نکنند و ب رهبر و اسلام شك نکرده و هرگز مورد تطمیع دشمنان اسلام قرار نگیرند همواره با حقیق و بررسی، نقشه‌های شوم دشمنان اسلام را رسوا نمایند.

در زمینه موضوع و سبب ضرورت و لزوم مطالعه در مورد خلافت امام علی (ع) و نقش فرزندان عباس بن عبدالمطلب در آن زمان باید از کتاب‌های تاریخی متقدم مانند تاریخ طبری، تاریخ یعقوبی، شرح ابن ابی الحدید، شرح ابن میثم استفاده نمود هر چند در بررسی و احوال شخصیت‌های مختلف تاریخی و نقش و تأثیر آنها در حکومت امیرالمؤمنین (ع) بطور پررنگ سخن گفته شده اما در مجموع درباره فرزندان عباس بن عبدالمطلب و بررسی وفات آنان و عملکردشان در دوران خلفا و دوران خلافت حضرت علی بن ابیطالب (ع) کسی سخن گفته است. در کتاب سیمای کارگزاران نوشته علی اکبر داری، خری تنها از کارگزاران دوران خلافت امام علی (ع) سخن گفته شده و تأثیر آنان در روند حکومت امام سخنی بیان نشده است. همچنین در تمام کتاب‌هایی که مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته اهمیت و تأثیر عبدالله بن عباس و برادرانش در حکومت امام به طور واضح بیان نشده است. بنابراین در این کتاب سعی شده که بیشتر به بررسی دیدگاه‌های سیاسی و خط مشی فکری فرزندان عباس و پذیرش گفتار و اوامر امام علی (ع) در زمان حکومتشان پردازیم که تا چه حد عبدالله بن عباس و

برادرانش از رهنمودهای امام تأسی نموده‌اند و نیز سعی کرده‌ایم اعمال فرزندان عباس بن عبدالمطلب در دوران حکومت امام علی (ع) را مورد نقد و بررسی قرار دهیم و همچنین برخورد هر يك از فرزندان عباس را در هنگام رویارویی با دشمن بررسی نموده‌ایم.

عمده اهمیتی که می‌توان بر این موضوع کتاب قرار داد به شرح ذیل می‌باشند:

الف- بررسی رفتارهای هر يك از فرزندان عباس بن عبدالمطلب

ب- آشنایی با ویژگی‌های اخلاقی فرزندان عباس بن عبدالمطلب در زمان امام علی (ع)

ج- شناساندن هر يك از فرزندان عباس بن عبدالمطلب به نسل جوان

د- مطالعه و تحقیق در مورد شخصیت‌های تاریخی صدر اسلام بخصوص در زمان امام علی (ع)

هـ- نحوه برخورد هر يك از خاندان عباس بن عبدالمطلب با دشمنان اسلام

و- آشنا کردن نسل جوان با چگونگی برخورد فرزندان عباس بن امام علی (ع)

در این کتاب سعی شده روش تحقیق به طریق کتابخانه‌ای - اسنادی باشد و با مطالعه کتاب‌های تاریخی قرون نخستین و بررسی شروح بهجاء البلاغه ابن ابی الحدید و شرح راوندی و ابن میثم می‌توان به تبیین بهتر جایگاه فرزندان عباس بن عبدالمطلب در دولت امام علی (ع) دست یافت.

بزرگانی که در این کتاب درباره آنان بحث خواهد شد با مختصر توضیحی بدین ترتیب است:

عبدالله بن عباس: عبدالله بن عباس فرزند عباس بن عبدالمطلب از صحابه، پسرعموی پیامبر (ص)، محدث و مفسر و فقیه و مورخ صحابه‌ی پیامبر (ص) در صدر

اسلام^۱.

عبدالله بن عباس دوست و مشاور خلفای راشدین و نماینده و سفیر امام علی (ع)، استاندار و سردار سپاه امام در جنگ‌های دوران خلافت امام علی (ع) بوده است. والدینش عباس، عموی پیامبر (ص) و ام الفضل لبابه الکبری بوده‌اند. ابوالخیر در کتاب طبقات المفسرین، عبدالله بن عباس را جبرالأمه (دریای علم) و رئیس المفسرین لقب داده است. در عصر خلافت امام علی (ع) عبدالله بن عباس ملازم و همراه امام بوده است.

عباس بن عبدالمطلب: عباس فرزند عبدالمطلب بن هاشم بن عبدمناف قریشی هاشمی، عموی پیامبر (ص) و سمت سقایت و پرده‌داری خانه خدا را به مدت طولانی عهده‌دار بوده و نیز در زمان پیامبر (ص) و خلفای سه گانه اعتبار زیادی داشته است. بطوریکه هر یک از این خلفا برای استحکام حکومت خود، خود را به نوعی به عباس نزدیک می‌کردند که در فصل دوم به طور مفصل به شرح آن خواهیم پرداخت.

نهج البلاغه کتابی است که تمامی ما مسلمانان آن را در کنار کتاب مقدس قرآن قرار داده و از سخنان گوهریار امام علی (ع) استفاده می‌کنیم و حضرت علی (ع) را بعنوان اولین امام و پیشوای خود می‌دانیم و ابان را الگو و اسوه خود در زندگی قرار می‌دهیم بنابراین از سخنان ایشان که مبارک، خلیه‌ها و نامه‌ها و کلمات قصار است و در کتاب نهج البلاغه توسط سیدرضی جمع‌آوری شده است استفاده می‌کنیم. حضرت علی (ع) نه تنها در عصر خود بلکه در تمام دوران زمان نمونه واقعی انسانیت و عدالت بوده‌اند بنابر گفته آقای ذوالفقاری «در نهج البلاغه، نزدیک به پانصد حکمت از امیرالمؤمنین (ع) نقل شده که طیف گسترده‌ای از موضوعات دینی و انسانی را در بر می‌گیرد از جمله خودشناسی، خداشناسی،

مردم‌شناسی، دنیاشناسی، آخرت‌شناسی، امام‌شناسی، آداب اسلامی، سنن الهی، اخلاق اسلامی، تعلیم و تربیت و ... تنوع این موضوعات به حدی است که می‌توان از آن‌ها در يك حرکت وسیع فرهنگی کمک گرفت^۱. در این کتاب سعی شده تا به نامه‌ها و حکمت‌ها و خطبه‌هایی اشاره شود که در ارتباط با فرزندان ابن عباس است بعنوان مثال در فصل آخر به خطبه ۵۶ درباره طایفه بنی تمیم می‌باشد پرداخته‌ایم، همچنین در خطبه ۵۸ به مسأله‌ی حکمت اشاره کرده‌ایم و در خطبه ۳ که درباره شکوائیه از سه خلیفه قبل است، همچنین خطبه‌های ۹۲ و ۲۳۵ و ۱۰۰ اشاره کرده‌ایم مورد بررسی قرار گرفته است و در بخش نامه‌ها نامه‌هایی را که خطاب به بعضی از فرزندان عباس نوشته شده است به عنوان شاهد ذکر کرده‌ایم برای نمونه می‌توان از نامه ۱۸، ۴۱، ۳۳، ۲۲ و ۳۵ نام برد که در زمان حکومت هریک از فرزندان عباس بن عبدالمطلب توسط امام علی (ع) نگاشته شده است.

شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید - که یکی از مشهورترین شروح نهج البلاغه در قرن هفتم است که در آن به مطالب تاریخی زیادی اشاره می‌کند در این کتاب سعی شده است که این شرح بیشتر مورد استفاده قرار گیرد. این کتاب شرح مبسوطی است از خطبه‌های امام‌های امام به عبدالله بن عباس و برادرانش و از آنجائیکه ابن ابی الحدید خرد سنی معتزلی بوده اما مناظرات و بحث‌های فکری نهج البلاغه را بسیار عالی بیطرفانه ذکر کرده است. به همین منظوری سعی شده بیشتر از این شرح استفاده گردد و در فصول مختلف به خصوص فصل سوم مطالبی از این کتاب نقل گردیده است.